

LUND UNIVERSITY

John Tandberg, akademie skämtare

Tersmeden, Fredrik

Published in:

Humor i Lund - en faktabok

1999

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Tersmeden, F. (1999). John Tandberg, akademie skämtare. I P. Meurling (Red.), *Humor i Lund - en faktabok* (s. 99-105). Lunds universitetshistoriska sällskap.

Total number of authors:

1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

John Tandberg, akademie skämtare

Fredrik Tersmeden

Den 1 maj 1924 stod två ynglingar på Cle-
menstorget och betraktade med tillfreds-
ställelse hur en stor del av stadens fönster
flaggade på vidaste gavel. Detta idoga väd-
rande var nämligen inte bara en följd av
det vackra vädret utan även av ett cirkulär
av officiös karaktär som utgått till en stor
del av stadens hushåll och institutioner,
och vilket i sin helhet lydde:

På grund av omedelbart förestående desinfek-
tion för utrotande av loppor och vägglöss an-
modas Ni att, jämlikt Kongl. Medicinalstyrelsens Kungörelse den 17/11 1919,
jämte samtliga lägenhetsinnehavare, som bo så, att de på något sätt kunna berö-
ras av behandlingen, väl utvädra samtliga Edra boningsrum och andra jämförli-
ga lokaler medelst fönsters och ventilers öppethållande under tiden från kl. 8 fm
till kl. 8 em den 1 maj varvid samtliga skrubbar, garderober och därmed jämförli-
ga utrymmen jämväl skola vara med den friska luften i förbindelse satta genom
respektive dörrars, lämmars eller andra tillstängningsorgans samtidiga öppethål-
lande, och vare, om ej ovanstående anmaningar noga beaktas, i händelse av
olycksfall, all talan inför domstol från Edert v. Sterbhuss' sida ogillat.

Lund, som ovan

Bostadsinfektionen

u.p.a.

Bakom denna skrivelse – vilken fått många bekymrad att ringa stadsläkaren, vars nummer därför var konstant blockerat – stod just de båda ynglingarna, av vilka den ene vid anblicken av de uppslagna fönstren utbrast i ett "Hell Dig, strålande solgud, Amon Ra!" medan den andre nöjde sig med att citera Tegnér's ord "Dig jag sjunger en sång, du högstrålande sol!" Hans namn var John Tandberg.

Slår man upp John Tandberg i det biografiska standardverket *Svenska män och kvinnor* är det svårt att få ihop det man där möter med en episod som den ovanstående. Under en bild av en man med skarpa allvarsamma drag – inte helt olik en färad Gustav Mahler – förtecknas en karriär som verkar nog så solitt seriös: fil.kand. 1918, fil.mag. 1919, fil.lic. 1923 (allt i Lund), fil.dr 1937 (i Uppsala), chef för Elektrolux kemiska laboratorium, ledamot av Ingenjörsvetenskapsakademien och Svenska nationalkommittén för fysik samt författare till över hundra vetenskapliga skrifter. Först i de allra sista raderna anas en mer mänsklig sida av den biograferade: att han i ungdomen utgivit en diktsamling under pseudonymen "J. Tegbrand".

"Tegbrand" är förstås ett anagram för Tandberg, men till sin form påminner det också om det andranamn denne bar efter sin fader: Gudbrand. Namnet inte bara klingar utan var även norskt; John Tandberg föddes i Norderhov i Norge och förblev ända till sitt 30:e levnadsår norsk medborgare. Detta trots att han redan vid 10 månaders ålder 1897 flyttat till den stad han på modernet stammade från: Lund. Anledningen till denna flytt var att John redan vid denna späda ålder miste sin mor, den kvinnliga pionjärfotografen Lina Jonn, som innan hon åkt till Norge och gift sig med lantbrukaren Gudbrand Tandberg haft ateljé på Bantorget 9. John skickades därför till modernestaden att uppfostras av sina mostrar Maria och Erika, båda konstnärliga kvinnor. Själv brukade Tandberg senare hävda att han "legat" i Lund redan 1897, ett bokstavligen obestridligt faktum som bland annat fick Ernst Norlind att vid ett tillfälle med pannan i djupa veck förklara att "Jag kommer inte ihåg dig från den tiden ..."

Tegbrand var nu inte bara en pseudonym som Tandberg använde som skald utan även just i den roll varom *Svenska män och kvinnor* icke vet att berätta, men vilken motiverar hans namn i de lundahumoristiska hävderna: rollen som "academie-skämtare" (med betoning på tredje stavelsen). Så till exempel är det namnet Tegbrand som återfinns på den sjukjournal (på autentiskt formulär), vilken Tandberg 1925 lät upprätta över sin gode vän och kumpan Torsten "Pelag" Brodin (Pelag med betoning på andra stavelsen). I journalen, vilken utmynnar i diagnosen trippel schizofreni, står bland annat antecknat att:

Pat. uppger sig vara född av 2 föräldrar, vilket dock upptecknas med reservation, enär ett så ringa antal näppeligen kan tillfyllest förklara pat.s. rikedom av de mest olikartade anlag. Pat. led i ungdomen av en obervinglig drift att ställa till

med ofog i mellersta Sverige, lyckades fuska sig igenom studentexamen och inskrevs vid Lunds Universitet, där driften övergick till allmän drift med borgerskap och en del lämpliga objekt.

Att Tandberg fann en själsfrände i en sådan man är inte svårt att förstå – det torde nog inte vara alltför långsökt att gissa att den andre av de två ynglingarna på Clemenstorget den där majmorgonen var just denne "Pelag". Denne var för övrigt prästson från Kungsäter, vilket föranledde Tandberg att vid ett tillfälle – i Lunds domkapitels namn! – tillstålla pastorsämbetet på sagda ort en mycket allvarsam skrivelse rörande vissa "farliga villomeningar och irrläror" som börjat spridas i Lund. Dessa, vilka bestod i att "ungdomen härstädes tror sig mäktig självständigt uttränkande och utförande av goda gärningar, samt möjlighet att undvika att synda, vilket allt speciellt för studenternas vidkommande är något orimligt ja naturvidrigt", betecknades i skrivelsen som "pelagianism". Man kan endast tänka sig hur den gode kyrkoherden kan ha reagerat härpå.

Det tandbergiska skämtandet nådde dock alltsom oftast betydligt större kretsar än ovanstående mer interna exempel. Exempelvis medverkade Tandberg i Lundagård, bland annat med ett par texter om talnummerystik. I den första, "Rikstelefonkatalogens talmystik" (Lundagård 8, 1927), visar han bland annat – i en blodig drift med Sigurd Agrells bok *Runornas talmystik* – hur katalogens uppmaning "Svara med nummer eller namn, ej hallå" kan kopplas till det i Mithraskulten heliga talet 7. Icke blott innehåller meningen 7 ord, utan det är även så att om man byter bokstäverna i den mot siffror enligt systemet $A = 1$ och $\ddot{O} = 29$ så blir dess totalvärde $343 = 7 \times 7 \times 7!$ Än mer utstuderade matematiska pusselmakerier ligger bakom den samma höst (Lundagård 13, 1927) publicerade "Vad döljes i talet 666?", där Tandberg visar hur man med samma system kan få detta vilddjurets tal att syfta på ett antal konstellationer av namn på akademiska lärare.

Härutöver torde Tandberg dock gått till historien mest för sina stora mot allmänheten riktade practical jokes såsom vädringsepisoden ovan. Precis som i detta fall var det just kring förste maj som "akademie-skämtaren" behagade slå till under en följd av år. Det första – och kanske även mest ambitiösa – tillfället synes ha varit 1921. Lunds stad hade vid denna tid en sedan länge sittande kommitté för utarbetande av nya gatunamn, av vars arbete dock föga hade setts i sinnevärlden.

För att råda bot på detta lät herrar "Tegbrand" och "Pelag" grunda "Lunds Studenters Namnändringsförening u.p.a." Stadgar fastställdes och en lång rad hedersledamöter utsågs, däribland stadsfullmäktiges ordförande och en rad andra stadens fäder samt en drös professorer (enligt vad Tandberg senare berättade var detta för att försätta så många prominenta personer som möjligt i jävssituation vid ett eventuellt rättsligt efterspel). Framför allt begav man sig dock natten

till 1 maj ut med en mängd skyltar i papp samt ett mycket kraftigt vetemjölksklister och döpte om åtskilliga gator, torg och byggnader. Finngatan fick heta *Villovägen*, S:t Annegatan *Versiovulgatan* och Klostergatan *Drifh Avenue*. Den ökände pantlånaren "Baronens" hus döptes till *Villa Dolorosa* och vägen dit till *Sista Utrvägen*. Platsen utanför tidningen Arbetets redaktion kallades *Arbetsplan* och Universitetsplatsen för *Studieplan*. Av offentliga byggnader blev Saluhallen *Köttbacillikan*, Rådhuset *Valhall* och Badhuset *Lunds Stads Loppcircus*.

Påföljande år gick Tandberg över till det skämtmedium han därefter skulle hålla sig till i dessa sammanhang: de små tryckta flyg- och informationsbladen. 1922 spred han två stycken. Ett förkunnade att en "stor offentlig tävlan i friluftskrobatik" skulle ordnas "på den å Domkyrkans väktargång för ändamålet anbragta språngbrädan". Sjukgymnaster, sotare och plåtslagare inbjöds särskilt att närvara vid evenemanget medan de med svindel avråddes. Frågan är dock om inte det andra av årets tandbergiska tryckalster bör ha kunnat skrämja känsliga personer än mer – detta var nämligen ett telegram som förkunnade att "Med anledning av Sydsvenska Kreditaktiebolagets rekonstruktion har på extra bogsstämma i dag beslutats att annullera samtliga studentväxlar, som diskontersats efter den 1 januari 1922"!

1923 års tryckalster förtjänar att återges in extenso:

TELEGRAM

På grund av den stora vetenskapliga betydelsen av totala solförmörkelser kommer förmörkelsen av den 28 mars, som då blott omfattade en tiondel av soldiameterna, att upprepas såsom total den 1 maj och bli synlig i Lund, Uppsala, Stockholm och Helsingfors. Förmörkelsen, som börjar i Lund kl. 11 t 57m f.m., blir total omkring kl. 1 t e.m. och slutar kl. 2 t 22m e.m., kommer att för intresserade demonstreras och förklaras av Amanuensen Corlin på Observatoriet.

Studentkårens uppvaktning för Rektor kommer att ske i form av fackeltåg*) med avgång från Akad. Föreningen kl. 1 e.m. (precis).

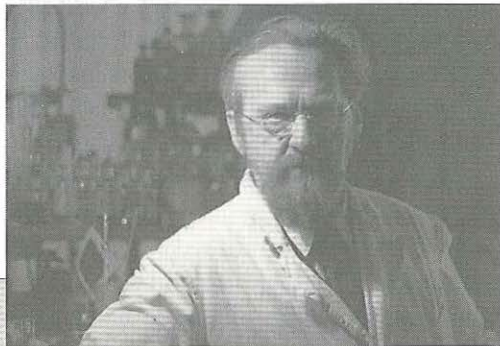
OBS.! Att utan skydd för ögat betrakta förmörkelsen är farligt. Sotat glas tillhandahålles gratis å stadens apotek och tidningskontor.

Lund den 30 april 1923.

Astronomiska Arbetsutskottet.

*) Teckningslista på Ateneum

Man noterar här särskilt driften med teckningslistan. Sådana listor var vid denna tid legio inte blott för deltagande i olika evenemang utan också för olika typer av

John Tandberg.
AF:s arkiv.

Ärade herre ! dam

Härmed anhåller jag {högaktningsfullt
hövligt att få tillönska Eder det {sinnes-
vördsamt {hälso-
tillstånd, som {Ni själv
{Eder omgivning skulle anse vara lämpligt med hänsyn till
{Eder själv
{nämnda omgivning, samt den ekonomiska ställning, som {Ni själv
{Edra kreditorer
skulle anse rättvisligen böra tillkomma Eder.

Dessutom tillönskas Eder {personligen
{jämte hela Edert hus

God Jul!

Gott Nytt År!

Glad Påsk. Pingst. Himmelsfärd!

Poststämpelns datum gäller

N.B. För att underlätta Edert {utövande av välgörenhet i det tysta
{återbetalande av handlån kr.

meddelas, att mitt postgirokonto har nr.

Tandbergs normalformulär nr. 668.

Tandbergs normalformulär nr 668. AF:s arkiv.

upprop och protester, vilket vid ett tillfälle föranledde Tandberg att lägga ut en lista för att ”protestera – – – kraftigt mot den andliga farsot, som i dessa dagar börjat spridas, såväl i form av protestlistor som av listor med protester mot protestlistorna o.s.v. a fortiori”. Listan samlade ett femtiotal namn, av vilka vissa – såsom Mussolini och Karl XII – får betraktas som något tivelaktiga.

1924 var det så dags för den redan skildrade vädringshistorien, men också för karneval. Det säger sig självt att en humorist som Tandberg blev involverad häri och faktiskt även så varit redan vid karnevalen 1920. Som intendent vid karnevalsmuseet hade han då bland annat förevisat Karl XII:s döds skulle – dels som ung, dels som äldre (till saken hör att högst densammes verkliga skulle hade utsatts för noggrann undersökning någon tid dessförinnan)!

Påföljande karneval (d.v.s. 1924) ansvarade Tandberg – ånyo jämte kumpanen ”Pelag” (de båda Q:ades för övrigt bredvid varandra i *Lundagård* just denna vår) – för programbladet. Det genomgående temat härför var det då nyligen rekonstruerade astronomiska uret i domkyrkan och karnevalen kallades därför ”Urkarneval”. Detta gav programmakarna tillfälle till åtskilliga vitsigheter kring såväl tidräkning som astronomi och teologi. I avdelningen ”Nat ur och kult ur” finner man exempelvis följande figurer:

Ur-makarna, Ura och Kajpa, vilka mödosamt nära sig av urdjuren (snäckan, spindeln och urgöken), juraödlor och mastodonter, dem de döda när ursinnet faller på, varefter de koka dem i jättegrytor, väl saltade med basalt. De gå prydda i urfågeln (Cuculus Tua) urfjädrar och stava mödosamt igenom skiffertecknen i Naturens stora bok från Perm till Perm.

(Ett antal förklaringar till det ovanstående torde fordras för den nutida läsaren. Ura-Kaipa är namnet på den stenåldersman – därav de många geologiska vitsarna – som förekommer i inledningen till den samling historiska berättelser av Heidenstam som lästes i skolorna vid denna tid; likaså torde ”från Perm till Perm” syfta på en annan känd bok, Sven Hedins *Från Pol till Pol*. Att urfågeln heter Cuculus Tua anspelar slutligen på det gökur – horologium cuculi – som hängde på just Café Tua.)

Urkarnevalsprogrammet var för övrigt formulerat utifrån ”det härstädes gällande egocentriska världssystemet, där Lund är universums medelpunkt” – en lustighet vars bismak av subjektiv sanning nog torde kunna kännas än i dag!

Året därpå, 1925, lämnade Tandberg Lund för ett lockande erbjudande från direktör Axel Wenner-Gren på Electrolux. Kopplingen till Lund och karnevalen behöll han dock såsom tecknare av de nödvändiga garantiförbindelserna. Självfallet nöjde han sig dock inte med att, som merparten garanter skriva på för 100, 200 eller annat jämnt antal kronor. Nej, den gamle talmystikern skrev på för 123:45!

Mycket mer skulle här kunna sägas om John Tandberg som framstående kemist och fysiker, som passionerad Tegnerkännare eller som populärvetenskaplig författare och föredragshållare, men det faller utom ramen för denna bok. Man kan dock konstatera att Tandberg bedömdes som ett i alla avseenden tillräckligt framstående namn för att 1943 – tillsammans med bland andra Frans G. Bengtsson, Piraten och Ivar Harrie – ingå i panelen vid den berömda studentaf-ton då man diskuterade "Lund och det lundensiska". Tandberg framhöll därvid "ett lekfullt sinnelag" som något för honom typiskt lundensiskt. Att detta sinne-lag aldrig lämnade denne forne lundastudent själv (han behöll för övrigt livet igenom sitt gamla studentrum), därom vittnar bland annat det tackkort han utsände till gratulanterna vid sin 60-årsdag. På detta "Tandbergs Normalformulär Nr 667" finns den inledande frasen "Varmt tack för vänlig hågkomst med anledning av min" följd av ett antal kryssrutor omfattande alla jämna födelseda-gar från 50 till 100 år samt vigsel, skilsmässa och begravning!

Huruvida samma kort användes i den sistnämnda funktionen då academie-skämtare Tandberg kallades till sina norska fäder och svenska mödrar år 1968 är däremot författaren till dessa rader obekant.

Referenser

Det viktigaste underlaget för denna uppsats är de två kapslarna "John Tandberg – Småttryck" I & II som förvaras i AF:s Arkiv och Studentmuseum, till vilket Tandberg under hela sitt liv sände in såväl seriösa som oseriösa, tryckta som handskrivna alster av sin penna. Bland övriga tryckta källor som nyttjats kan nämnas:

Hjelmqvist, Bengt: *Jag minns kandidatår*. Under Lundagårds kronor, femte samlingen. Lund 1991.

Mårtensson, Jan: *Lina Jonn, fotopionjär med kort blomstring*. Sydsvenska Dag-bladet 5/1 1999.

Tandberg, John: *Minnen upptecknade av en lundabo och lundensare*. Under Lundagårds kronor, fjärde samlingen. Lund 1957.